

VICTIM-ORIENTED APPROACH IN EAST-EUROPEAN CRIMINAL LAW: CONCEPTUAL FOUNDATIONS FOR JUSTICE SYSTEM TRANSFORMATION

Tuliakov V.O.

*Doctor of Legal Sciences, Professor,
Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
Council of Europe Expert,
Professor of Criminal Law Department
(National University "Odesa Law Academy")*

ABSTRACT

This paper examines the victim-oriented approach in criminal law as a paradigmatic shift from punitive to restorative justice models. The study analyzes international standards including the UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power (1985) and the European Strategy on Victims' Rights (2020-2025). The author proposes conceptual foundations for transforming criminal justice systems by placing victims at the center of legal proceedings. The research presents a theoretical framework for a "Criminal Code for Victims" that prioritizes restitution, satisfaction, compensation, and rehabilitation over traditional punishment mechanisms. Key elements include expanded definitions of victimhood (primary, ricochet, and collective victims), comprehensive restoration mechanisms, and procedural guarantees for victim participation. The paper argues that effective criminal justice requires cultural transformation from state punitive instruments to healing and restoration mechanisms for those most in need of protection.

Keywords: victim-oriented approach, restorative justice, criminal law reform, victim rights, restitution, satisfaction, compensation, rehabilitation, international standards, justice transformation

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується віктим-орієнтований підхід у кримінальному праві як парадигмальний зсув від каральної до відновної моделі правосуддя. Аналізуються міжнародні стандарти, включаючи Декларацію основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою ООН (1985) та Європейську стратегію з прав потерпілих (2020-2025). Автор пропонує концептуальні засади трансформації системи кримінального правосуддя шляхом розміщення жертв у центрі судового процесу. Дослідження представляє теоретичну модель "Кримінального кодексу для потерпілих", що пріоритизує реституцію, сатисфакцію, компенсацію та реабілітацію над традиційними каральними механізмами. Ключові елементи включають розширені визначення жертви (первісна, рикошетна та колективна жертви), комплексні механізми відновлення та процесуальні гарантії участі потерпілих. Стверджується, що ефективне кримінальне правосуддя потребує культурної трансформації від державних каральних інструментів до механізмів зцілення та відновлення для тих, хто найбільше потребує захисту.

Ключові слова: віктим-орієнтований підхід, відновне правосуддя, реформа кримінального права, права жертв, реституція, сатисфакція, компенсація, реабілітація, міжнародні стандарти, трансформація правосуддя

VICTIM-ORIENTED APPROACH IN CRIMINAL LAW: CONCEPTUAL FOUNDATIONS FOR JUSTICE SYSTEM TRANSFORMATION

The modern criminal law system is experiencing a paradigmatic crisis, manifested in the growing public distrust in the effectiveness of justice and increased attention to the rights of crime victims. The traditional model, focused on punishment as an end in itself, often overlooks the needs and interests of those who have suffered most from criminal acts.

International standards, particularly the UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power from 1985, the fortieth anniversary of which we are marking now, and the European Strategy on Victims' Rights (2020-2025), define new requirements for national criminal justice

systems, emphasizing the need to ensure victims' rights to justice, compensation, and participation in the process.

Thus, an alternative vision of criminal law is not merely a theory or abstract dream. It is a living organism that changes with society, responding to its pain, fears, and hopes. Remember how 40 years ago they first spoke about the fact that crime victims deserve no less attention than the punishment of criminals. Then it seemed almost revolutionary: an idea that neither society nor legislators were ready to accept. But time passed, and gradually the first practical proposals appeared, UN handbooks, scientific works, even attempts to implement victimological expertise as a separate tool in criminal proceedings.

Imagine: could we create a Criminal Code for victims? Of course, this sounds utopian. But why not try to imagine what such a document could be like, not as a law carved in marble, but as an ethical and methodological guide for judges, prosecutors, lawyers, for all of us?

Let's start with the fact that this imaginary Code would be based on international standards: the UN Declaration on Victims' Rights, European strategies and recommendations (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. Resolution 40/34 of the UN General Assembly of November 29, 1985). At the center is the inalienable right of the victim to justice, compensation, rehabilitation, participation in the process, and protection from re-traumatization. Here, the state is no longer simply punishing the guilty, but is obligated to bring the victim out of the shadow of criminal law and process, to make their voice primary.

Traditional criminal law doctrine defines its goals through categories of general and special prevention, retribution, and offender resocialization. The victim-oriented approach proposes radically different goals: establishing justice through restoring the victim's violated rights; restitution of harm as a priority response to crime; rehabilitation and satisfaction of the victim through a complex of physical, psychological, and social restoration measures; ensuring victim participation in criminal-legal relations; proportionality of punishment to the suffering inflicted on a specific person.

Law in such a system is not just a set of prohibitions and sanctions. Its purpose is not only to punish, but also to restore dignity, return a sense of security, help a person become themselves again. Justice here is not an abstraction, but a concrete action: return property, compensate expenses, help undergo rehabilitation, give the opportunity to have their say in court.

The principles of such an approach are simple but profound. Justice and proportionality: responsibility must correspond to the scale of harm caused.

Victim-orientation: the victim is not a supporting actor, but the main figure. Non-discrimination: everyone has equal rights, regardless of age, gender, status, or even legal standing. Special attention to those who are most vulnerable: children, women, elderly people, persons with disabilities.

And what is crime in this system? It is not only a violation of law, but also an act of indifference to another's suffering. Crime is recognized as any unlawful harmful action or inaction that caused physical, psychological, property, or social harm to the victim and/or society. This is precisely what is emphasized in paragraph 2 of Recommendation CM/Rec(2023)2 of the EC Committee of Ministers to member States on rights, services and support for victims of crime March 15, 2023: *"Crime is an unlawful act against society and a violation of the individual rights of victims. States should thus ensure effective recognition and respect for victims' rights with regard to their human rights; they should, in particular, respect the freedom, security, property, dignity, private and family life of victims and recognize the negative consequences of crime for victims."* Even psychological trauma, humiliation, discreditation are taken into account. Sometimes it happens that the victim themselves partially influenced the development of events: then this is also taken into account, but not to remove responsibility, but to understand the situation more deeply.

Victim: this is not only a person who physically suffered. These are also those who experienced psychological pressure, relatives, and even entire communities that became victims of mass violence or political terror. For them, the state must create special funds, reparations mechanisms, public recognition, and memorialization. That is, the victim-oriented approach expands the concept of crime victim, including: primary victim - a person who suffered direct harm from the criminal act; ricochet victim - a person who suffered indirect harm through connection with the primary victim; collective victim - groups of persons who suffered from systematic violence or mass human rights violations. Special significance is given to recognizing the right to collective satisfaction for victims of mass crimes through state reparations funds, public recognition, and memorialization.

The mechanisms for restoring victims' rights are changing. Restitution is not simply returning what was stolen. It is a complex of actions: restore rights, help find housing, provide access to treatment or education, help adapt in society. If the guilty party cannot - the state takes this upon itself. Satisfaction - not only formal apologies, but also real actions: public recognition of guilt, participation in social initiatives, assistance to the victim or community. Compensation is not only money. It is also payment for treatment,

psychological support, restoration of employment status, even provision of housing. The main thing: return to the person the level of life that existed before the crime, or even better.

Rehabilitation is a long journey. Medical assistance, psychological therapy, social adaptation, return to work, the opportunity to acquire a new profession or education. The state is obligated to create a support system so that the victim does not remain alone with their problems.

Punishment in such a system is not only deprivation of rights, it is also an obligation. It is a complex of measures: public recognition of guilt, compensation for harm, prohibition of contact with the victim, mandatory participation in resocialization programs, community service. And only in extreme cases - isolation. The court must necessarily take into account the victim's opinion: what is important for them - isolation of the criminal or restoration of justice by other means?

The severity of punishment is determined by: the depth of the victim's suffering; the duration of the crime's impact; the behavior of the guilty party after committing the act; readiness to restore relations or remedy the harm. Imprisonment is applied only as a last resort, when other methods do not guarantee the safety of the victim or community.

Reconciliation agreements are not just formalities. They are a way to restore relations, give the guilty party a chance to correct the situation, and for the victim to receive satisfaction. Release from punishment is possible only when the victim feels that their rights have been restored and the risk of crime repetition is minimal.

Even such mechanisms as amnesty or pardon here depend on whether genuine satisfaction of the victim has occurred. If not, the victim has the right to object.

And finally, participation in the process. The victim has the right to be heard, propose the type of satisfaction, participate in mediation, express their impact at all stages of proceedings. Their rights must be protected, and confidentiality guaranteed.

Thus, the victim-oriented approach in criminal law represents a paradigmatic shift from the punitive model to the restorative one. Rethinking the goals of criminal law through the prism of victims' needs is a necessary condition for improving the effectiveness of the justice system. The principles of victim-orientation should become the basis for reforming Ukraine's criminal legislation in accordance with European standards.

Mechanisms of restitution, satisfaction, and rehabilitation require legislative consolidation and creation of appropriate infrastructure. The system of punishments and their assignment should be reoriented from the punitive function to the restorative one, taking into account the victim's opinion. Procedural guarantees of victim participation in criminal proceedings require substantial expansion. But the implementation of the victim-oriented approach requires not only legislative changes, but also cultural transformation of the justice system from a punitive instrument of the state to a mechanism of healing and restoration for those who most need protection.

Prospects for further research include developing specific mechanisms for implementing victim-oriented principles in current Ukrainian criminal legislation, focusing on human rights protection in the context of an axiological approach, and creating a system for evaluating the effectiveness of restorative justice.

Therefore, let us provide several ideas in this regard.

CRIMINAL CODE FOR VICTIMS

PREAMBLE

This Code is adopted based on international standards for protecting the rights of crime victims, particularly:

- Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power (UN, 1985);
- Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity (UN, 1968);
- Council of Europe Committee of Ministers Recommendations on Victims' Rights;
- European Strategy on Victims' Rights (2020-2025);

The Code recognizes the inalienable right of victims to justice, compensation, satisfaction, rehabilitation, participation in the justice process, and protection from secondary victimization.

The state is obligated to ensure mechanisms of individual and collective responsibility that bring the victim out of the periphery of the criminal process.

SECTION I. GENERAL PART

Article 1. Law

This Code establishes the grounds, principles, types, and procedure of criminal responsibility, proceeding from the priority of protecting the rights and needs of victims.

Main goals:

- establishing justice;
- restitution of harm;
- victim rehabilitation;
- ensuring victim participation in criminal-legal relations;
- punishment of the guilty proportional to the suffering inflicted on a specific person.

Provisions are interpreted in accordance with European standards, including the victim's right to be heard, informed, and protected regardless of procedural status.

Broad interpretation: The Code aims to make criminal responsibility not only a punitive procedure, but also an instrument for restoring dignity, the right to safety, and psychological healing of the victim. Norms should be applied so that the victim feels like a subject of the process, not just a witness or passive participant.

Article 2. Principles

- **Justice and proportionality** - responsibility is determined by the scale of harm caused to the victim.
- **Victim-orientation** - the victim is the central figure of the process.
- **Significance for the victim** - social harm is considered only insofar as it enhances harm to the victim.
- **Non-discrimination** - equal rights for all victims regardless of gender, age, race, language, nationality, citizenship, social status, sexual orientation, disability, or legal status.
- **Individual needs assessment** - the state is obligated to ensure individual assessment for proper support.
- **Priority of vulnerable categories** - special attention is paid to women, children, elderly persons, and persons with disabilities.

Broad interpretation: The principles establish not only formal foundations, but also legal obligations of the state, which must be realized at every stage of the criminal process. They should prevail over abstract interests of society or the state, especially if actions are committed in the context of power, social, family, or economic relations.

Article 3. Grounds for Criminal Responsibility

The ground is the composition of an offense as a dangerous act that caused physical, psychological, property, or social harm to a specific person.

Crime is recognized as an unlawful act committed with indifference to the victim's suffering or contrary to their will.

Attempt is punishable.

Context of responsibility includes:

- presence of a victim (primary or ricochet);
- dangerous action (or inaction);
- guilt;
- harm and its consequences.

Victim's fault may be considered as grounds for partial or complete release of a person from responsibility if their actions were provocative, risky, or unlawful.

Defense, self-defense, or defense of others that caused harm to the victim may be grounds for release from responsibility only under the condition of strict compliance with the principle of necessity.

Broad interpretation: Criminal responsibility arises not only in cases of obvious physical or material harm, but also when the action or inaction of the guilty party caused psychological trauma, discreditation, systematic humiliation, or violation of personal autonomy. Victim's fault is considered only within the framework of justified interaction, where their actions directly influenced the nature or duration of the crime.

Article 4. Elements of Crime

- **Subject of crime** - a physical or legal person who committed an act with indifference to the victim's suffering or conscious disregard for their rights.
- **Accomplices** - persons who failed to act when able to prevent harm, or concealed the crime.
- **Object of crime** - individual victim (primary or ricochet) or collective victim (community, social group).
- **Objective side** - dangerous acts or inaction that led to the victim's loss of control over body, life, freedom, property, or honor, as well as psychological trauma and social discreditation.
- **Subjective side** - direct intent, negligence, or indifference to obvious consequences for the victim.

Broad interpretation: The elements of crime include not only formal violation of norms, but also analysis of how exactly the crime affected the victim. Factors of power, repetition of actions, psychological dependence, social isolation, emotional and economic control are taken into account.

Article 5. Victim

A victim is recognized as any person who individually or collectively suffered as a result of another person's act, regardless of the criminal status of this act.

Distinguished are:

- primary victim (who suffered direct harm);
- ricochet victim (who suffered indirect harm through connection with the primary victim).

Persons who became victims of violence, forced deportation, torture, or slavery have the right to collective satisfaction through state or international funds, reparations mechanisms, public recognition, and memorialization.

Broad interpretation: A victim is not simply a physical person, but also groups that suffered from systematic violence, mass human rights violations, political terror, discrimination, or institutional indignity. The right to protection and restoration extends not only to those who suffered physical harm, but also to those who suffered psychologically, emotionally, socially, or economically.

Article 6. Restitution

Restitution is the restoration of the state that existed before the crime was committed, through return of property, restoration of rights, or elimination of crime consequences.

The guilty party is obligated to compensate the victim for material losses and moral harm, as well as to facilitate restoration of their social status.

Restitution may be carried out both voluntarily and by court decision or other authorized body.

The court is obligated to consider the individual needs of the victim when determining forms and amount of restitution.

Broad interpretation: Restitution is not simply return of property, but a complex of measures aimed at restoring personal integrity, including access to housing, medical care, education, employment, social adaptation. If the guilty party is unable to perform restitution, the state is obligated to perform it through special support funds.

Article 7. Satisfaction

Satisfaction is a complex of actions aimed at restoring dignity, honor, reputation, and psychological state of the victim.

The guilty party may be obligated to perform public measures such as apology to the victim, participation in socially significant programs, or fulfillment of individual conditions agreed with the victim.

Satisfaction does not replace restitution but complements it, providing psychological support and restoration of social connections.

Broad interpretation: Satisfaction is not only formal apology, but also active actions that restore the victim's dignity, including:

- public recognition of guilt;
- participation in initiatives aimed at preventing similar crimes;
- performing services for the benefit of the victim or community;
- making changes to internal policies of institutions where the act was committed.

Article 8. Compensation

Compensation is reimbursement of material and/or moral harm caused by crime, provided within criminal proceedings or in civil procedure based on Article 1177 of the Civil Code of Ukraine.

Compensation obligation includes:

- reimbursement of expenses for treatment, rehabilitation, psychological assistance;
- loss of income;
- compensation for moral harm;
- compensation for loss of working capacity or family ties.

Compensation may be:

- voluntary;
- concluded within an agreement;
- established by court.

Broad interpretation: Compensation is not limited only to monetary payments - it may include free medical, educational, or legal assistance, payment for courses, restoration of employment status, provision of housing, etc. The goal is to ensure the victim has a level of life that existed before the crime, or better.

Article 9. Rehabilitation

Rehabilitation is a complex of measures aimed at restoring the victim's physical, psychological, social, and professional state.

Mandatory rehabilitation directions:

- medical assistance;
- psychological therapy;
- social adaptation;
- labor reintegration;
- access to education, housing, legal support.

The state is obligated to ensure access to the rehabilitation system, including state victim support funds.

Broad interpretation: Rehabilitation is a long-term process that may last for years. It includes not only treatment, but also creation of new living conditions in which the victim can restore themselves as a

person. The state bears responsibility for ensuring the rehabilitation system is accessible, effective, and individualized.

Article 10. Punishment and Types of Criminal-Legal Measures

Punishment in this Code is a criminal-legal measure of state coercion applied to a guilty person with the purpose of:

- punishment for causing harm;
- restoration of victim's rights;
- compensation for harm;
- rehabilitation of the guilty;
- protection of victim and society.

Types of criminal-legal measures:

1. **Public recognition of guilt** - official condemnation of the guilty party's act to restore trust of the victim and society, including public recognition of guilt in media or before the victim.

2. **Compensation for harm** - material, moral, or social compensation, including compensatory payments, services, or other forms of support. May be:

- financial
- property-related
- social
- medical
- educational
- employment-related

3. **Prohibition of contact with victim** - temporary or permanent restriction of the possibility of communication with the victim or approaching them.

4. **Mandatory participation in resocialization programs** - psychological, social, medical assistance aimed at correcting the guilty party's behavior, including:

- anti-aggressive programs
- anti-sexist programs
- anti-racist programs

5. **Compensatory labor** - performance of work for the benefit of the victim, community, or social institutions.

6. **Restriction of freedom without isolation** - house arrest, community service, electronic monitoring.

7. **Imprisonment** - applied only in case of threat of new harm to the victim or community and in the absence of effective alternatives.

8. **Public punishment without imprisonment** - applied if the victim does not insist on isolation.

9. **Fulfillment of individual satisfaction conditions** determined together with the victim:

- letters of apology
- personal apologies
- socially useful actions

Broad interpretation: Punishment is not only deprivation of freedom or forced fulfillment of obligations, but also a complex of measures aimed at restoring the victim's life. Imprisonment is applied only as a last resort if other methods do not ensure the victim's safety.

Article 11. Peculiarities of Punishment Assignment

The court is obligated to consider the victim's opinion when determining the type, measure, and method of punishment.

Severity of punishment is determined by:

- depth of victim's suffering;
- duration of crime's impact;
- degree of guilt;
- behavior of the guilty party after committing the act;
- openness to restoring relations or remedying harm.

Coercive measures (imprisonment, control) are applied as a last resort - only in cases where other methods do not guarantee the safety of the victim or community.

Broad interpretation: Punishment should be proportional to actual harm, not to formal crime classification. The victim's opinion is a key element in sentencing, especially if they refuse imprisonment but demand satisfaction.

Article 12. Agreements with Victims

In criminal proceedings, the following may be concluded:

- reconciliation agreement between victim and suspect/accused;
- plea agreement between prosecutor and suspect/accused.

The reconciliation agreement provides for compensation for harm, elimination of crime consequences, as well as agreement on punishment or release from serving it with probation.

The agreement must contain the amount of harm compensation, terms of its fulfillment, and other conditions, particularly regarding punishment.

The agreement limits the parties' right to appeal the verdict and the victim's rights to demand further prosecution.

Broad interpretation: Agreements are not only procedural documents, but also mechanisms for restoring relations, rehabilitating the guilty party, and eliminating crime consequences. They may be means of achieving satisfaction, especially in cases of psychological or domestic violence.

Article 13. Release from Punishment

Release is possible under the condition of concluding a reconciliation agreement, full compensation for harm, or other grounds provided by law.

Release from punishment is allowed only with the consent of the victim and after a positive conclusion from the Victim Support Fund about restoration of their rights and condition.

Does not apply to serious crimes, crimes against life, health, sexual integrity, as well as in cases of systematic violence.

Broad interpretation: Release from punishment should occur only when the victim feels that their rights have been restored and risks of crime repetition are excluded. Release occurs not automatically, but through individual assessment of the victim's needs and condition.

Article 14. Amnesty, Pardon, Expungement of Conviction

Amnesty and pardon may be applied only in case of actual fulfillment of conditions of satisfaction, compensation, and victim rehabilitation.

Expungement of conviction may be cancelled or accelerated only in case of:

- fulfillment of agreement conditions;
- absence of repeated violations;
- obtaining positive assessment from the victim.

All three mechanisms may be objected to by the victim if there are justified fears of repeated harm or traumatization.

Broad interpretation: Amnesty, pardon, or expungement of conviction are not automatic procedures, but results of analyzing whether genuine satisfaction of the victim has occurred. If the victim does not feel that their rights have been restored, these regimes are not applied.

Article 15. Participation in Process

The victim has the right to active participation in the criminal process from the moment of crime notification until full execution of the sentence.

Forms of participation:

- giving testimony in comfortable and safe form;
- submitting applications, motions, complaints;
- proposing types of satisfaction and compensation;
- participation in mediation or reconciliation;
- expressing crime impact (victim impact statement) at all stages of prosecution, execution, and release.

Broad interpretation: Victim participation is not a formality, but a right that must be guaranteed at all stages of proceedings, taking into account their vulnerability, psychological state, and need for confidentiality.

Article 16. Protection and Confidentiality

Victim's procedural rights are ensured taking into account their vulnerability.

Non-public nature of investigative actions is allowed if:

- there is a threat to life or health;
- there is a direct request from the victim for non-publicity;
- there is a risk of secondary victimization or traumatization.

Justice bodies are obligated to:

- inform the victim about all procedural steps;
- invite them to participate in important decisions;
- consider their opinion when determining punishment;
- ensure confidentiality and safety.

Broad interpretation: The victim has the right to protection even if they are not a party to the process. This includes technical accommodation, translation, psychological support, exclusion of traumatizing questions, and removal from the courtroom if it causes anxiety or trauma.

Article 17. Criminal-Legal Contracts

A criminal-legal contract is an agreement between the accused (suspect) and the victim or other subject of criminal proceedings, concluded to settle the consequences of a criminal offense.

Types of contracts:

- reconciliation agreement;
- plea agreement;
- early release with probation agreement;
- agreement on fulfillment of individual satisfaction conditions.

Criminal-legal contracts must be agreed with the victim, formalized in writing, and executed within established terms.

Broad interpretation: Criminal-legal contracts are not only procedural means, but also mechanisms for restoring relations, compensating harm, and preventing crime repetition. They should be transparent, individualized, and confirmed by the victim.

Article 18. Victim Participation Mechanisms

The victim has the right to:

- initiate criminal proceedings;
- submit applications, motions, complaints;
- participate in mediation, reconciliation;
- submit victim impact statement;
- receive information about the progress of consideration;
- express position regarding type of punishment and execution conditions.

Victim's refusal to participate is not grounds for terminating proceedings, except in cases provided by reconciliation agreement.

Broad interpretation: The victim is a subject of the process, not an object. Their rights to initiation, participation, expressing position, and monitoring fulfillment of conditions must be enshrined at all stages of the criminal process.

SECTION II. SPECIAL PART

Article 19. General Principles of Special Part

Crime in this Code is not an abstract violation of law, but a concrete intrusion into the life, dignity, integrity, or safety of the victim.

Crime classification is carried out not by formal object of encroachment (state, public order), but by the nature and depth of harm caused to the victim.

Special regimes provide for:

- consideration of victim vulnerability;
- use of victimological expertise;
- ensuring free support;
- exclusion of re-traumatization in the justice process.

Broad interpretation: The special part is built not only on formal crime features, but on analysis of the real impact of the act on the life of a specific person. Therefore, each crime is qualified through the prism of trauma, vulnerability, systematicity of actions, and their impact on the victim's life. Analogy of law is not allowed.

Article 20. Crime Classification

Crimes are divided into:

- against person;
- against dignity;
- against property;
- against social security;
- against state;
- against international community.

Victimless crimes are not prosecuted, except in cases threatening community safety.

Broad interpretation: Classification of criminal offenses is based not on abstract violation of law, but on real harm caused to a specific person (society, state). If there is no impact on life and health, inalienable human rights and freedoms, the act is not considered a crime.

Article 21. Specific Crime Elements

§ 1. Against Person

- **Murder**
- **Use of violence** - any physical intervention that caused pain, injury, health damage.
- **Intentional infliction of bodily harm** - actions committed consciously with the purpose of causing health damage.
 - **Systematic violence** - repeated actions caused by domination, control, or isolation of the victim.
 - **Sexual violence and rape** - sexual acts committed without real consent or using vulnerable state.
 - **Torture** - systematic application of pain, fear, humiliation for the purpose of control or political pressure.

§ 2. Against Dignity

- **Psychological violence** - systematic humiliation, terror, threats that violate mental health.
- **Verbal discriminatory violence** - insults, calls to hatred, humiliation based on personal characteristics.

- **Fraud and manipulation** - using a person's trust to cause harm to their mental state or social position.

§ 3. Against Social Security

- **Forced isolation** - restricting a person's access to social contacts, information, assistance.
- **Obstruction of access to justice** - actions that make it impossible or complicate a person's appeal to law enforcement, obtaining legal assistance, or participation in judicial process.
- **Economic violence** - control over victim's financial resources, obstruction of employment, deprivation of means of subsistence to establish dependence.
- **Social isolation** - systematic actions aimed at separating a person from family, friends, community, or social institutions.

§ 4. Against Property

- **Theft considering victim vulnerability** - appropriation of property of a person in vulnerable state (old age, disability, illness).
- **Fraud using trust** - deceiving a person using family, friendly, or professional relations.
- **Property destruction to cause psychological harm** - intentional damage to things of special significance to the victim.

§ 5. Against State and International Community

- **War crimes** - actions committed during armed conflict against civilian population or prisoners of war.
- **Crimes against humanity** - systematic or mass attacks on civilian population.
- **Genocide** - actions committed with intent to destroy national, ethnic, racial, or religious group.

Broad interpretation: Each crime element should be considered through the prism of real impact on the victim's life. Formal qualification gives way to analysis of how the act affected the victim's physical, psychological, social, and economic state.

Article 22. Peculiarities of Prosecution for Crimes Against Vulnerable Categories

Crimes against children, elderly persons, persons with disabilities, pregnant women, and other vulnerable categories are considered taking into account:

- increased victim vulnerability;
- long-term consequences for mental and social development;
- need for specialized rehabilitation;
- need for long-term protection.

Punishment for such crimes includes mandatory participation of the guilty in resocialization programs and long-term supervision.

Article 23. Collective Crimes and Mass Victimization

In cases of mass crimes (genocide, crimes against humanity, terror), victims are recognized not only as persons who suffered direct harm, but also:

- family members of deceased or affected;
- communities that suffered cultural, religious, or social destruction;
- future generations who inherited trauma.

The state is obligated to create mechanisms of collective satisfaction, including:

- national compensation funds;
- memorial complexes;
- educational programs about prevention of repetition;
- institutional reforms.

Article 24. Reconciliation and Restorative Justice

Reconciliation procedures may be applied at any stage of criminal proceedings at the victim's initiative or with their consent.

Principles of restorative justice:

- voluntary participation of all parties;
- equality in dialogue;
- focus on victim needs;

- responsibility of the guilty;
- community involvement in healing process.

Reconciliation agreements may provide for:

- public recognition of guilt;
- symbolic acts of compensation;
- participation in community initiatives;
- long-term commitments to behavior change.

Article 25. Monitoring and Effectiveness Evaluation

The effectiveness of applying this Code is evaluated through:

- level of victim satisfaction with justice process;
- degree of restoration of rights and condition of victims;
- reduction in level of re-victimization;
- level of crime recidivism.

The state is obligated to conduct regular surveys of victims and their representatives to improve protection mechanisms.

SECTION III. CONCLUDING PROVISIONS

Article 26. Entry into Force

This Code enters into force from the day of its publication and applies to all criminal proceedings initiated after this date.

Proceedings initiated before this Code enters into force may be conducted according to its principles upon victim's application.

Article 27. Transitional Provisions

Persons sentenced before this Code enters into force have the right to apply for punishment review in accordance with victim-oriented justice principles.

Victims of crimes committed before this Code enters into force have the right to receive compensation, rehabilitation, and satisfaction through specially created state funds.

Article

28.

International

Cooperation

This Code shall be applied in conjunction with international mechanisms for the protection of victims' rights, including:

- The International Criminal Court;
- The European Court of Human Rights;
- International victim compensation funds;
- Technical assistance programs in the field of justice.

EPILOGUE

This Code is an attempt to rethink criminal law as an instrument of justice for those who have suffered from crime. It places the victim at the center of the justice system, recognizing their right to restoration, dignity, and participation in the healing process. The true purpose of criminal law is not merely the punishment of the offender, but the restoration of violated justice, the return of control over one's life to the victim, and the creation of conditions to prevent such crimes from recurring. This Code is not a challenge to traditional approaches that view crime only as a violation of an abstract law. Instead, it offers a vision of crime as causing concrete harm to a specific person—harm that demands a concrete remedy. The implementation of the principles of this Code requires not only legislative changes, but also a cultural transformation of the justice system—from a punitive tool of the state to a mechanism of healing and restoration for those who most need protection. This alternative vision of criminal law is not only about laws. It is about humanity, compassion, and restoring trust in justice. So that everyone who has experienced a crime knows: their pain will not go unnoticed, and justice is not just a word, but an action that restores hope.

Туляков В.О.

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
експерт Ради Європи
професор кафедри кримінального права

(Національний університет "Одеська юридична академія")

ВІКТИМ-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У СХІДНО_ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ

Сучасна система кримінального права переживає парадигмальну кризу, що виявляється у зростанні недовіри громадян до ефективності правосуддя та посиленні уваги до прав жертв злочинів. Традиційна модель, орієнтована на покарання як самоціль, часто залишає поза увагою потреби та інтереси тих, хто найбільше постраждав від злочинних діянь.

Міжнародні стандарти, зокрема Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою ООН 1985 року, сорок років затвердження якої ми відмічаємо зараз, Європейська стратегія з прав потерпілих (2020-2025), визначають нові вимоги до національних систем кримінального правосуддя, акцентуючи на необхідності забезпечення прав жертв на справедливість, компенсацію та участь у процесі.

Отже альтернативне бачення кримінального права це не просто теорія чи абстрактна мрія. Це живий організм, який змінюється разом із суспільством, реагує на його біль, страхи й надії. Згадайте, як 40 років тому вперше заговорили про те, що жертва злочину заслуговує не меншої уваги, ніж покарання злочинця. Тоді це здавалося майже революцією: ідея, яку ще не готові були прийняти ані суспільство, ані законодавці. Але час ішов, і поступово з'являлися перші практичні пропозиції, підручник ООН, наукові роботи, навіть спроби впровадити віктимологічну експертизу як окремий інструмент у кримінальному процесі.

Уявіть собі: чи можна створити Кримінальний кодекс для потерпілих? Звісно, це звучить як утопія. Але чому б не спробувати уявити, яким би міг бути такий документ, не як закон, викарбуваний на мармурі, а як етичний і методологічний дороговказ для суддів, прокурорів, адвокатів, для всіх нас?

Почнемо з того, що цей уявний Кодекс ґрунтувався б на міжнародних стандартах: Декларації ООН про права жертв, європейських стратегіях і рекомендаціях (Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою. Резолюція 40/34 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р.). У центрі невід'ємне право жертви на справедливість, компенсацію,

реабілітацію, участь у процесі й захист від повторної травматизації. Держава тут уже не просто карає винного, а зобов'язується вивести жертву з тіні кримінального права та процесу, зробити її голос головним.

Традиційна доктрина кримінального права визначає його цілі через категорії загального та спеціального попередження, відплати та ресоціалізації правопорушника. Віктим-орієнтований підхід пропонує кардинально інші цілі: встановлення справедливості через відновлення порушених прав жертви; реституція шкоди як пріоритетний спосіб реагування на злочин; реабілітація та сатисфакція жертви через комплекс заходів фізичного, психологічного та соціального відновлення; Забезпечення участі жертви у кримінально-правових відносинах; Пропорційність покарання стражданню, завданому конкретній особі.

Закон у такій системі це не просто набір заборон і санкцій. Його мета не лише покарати, а й відновити гідність, повернути відчуття безпеки, допомогти людині знову стати собою. Справедливість тут це не абстракція, а конкретна дія: повернути майно, компенсувати витрати, допомогти пройти реабілітацію, дати можливість сказати своє слово в суді.

Принципи такого підходу прості, але глибокі. Справедливість і пропорційність: відповідальність має відповідати шкалі завданої шкоди.

Віктим-орієнтованість: жертва не статист, а головна фігура. Недискримінація: усі мають рівні права, незалежно від віку, статі, статусу чи навіть юридичного становища. Особлива увага тим, хто найбільш вразливий: дітям, жінкам, людям похилого віку, особам з інвалідністю.

А що ж таке злочин у цій системі? Це не лише порушення закону, а й акт байдужості до страждань іншого. Злочином визнається будь-яка протиправна шкідлива дія чи бездіяльність, яка завдала фізичної, психологічної, майнової чи соціальної шкоди потерпілому та/або суспільству. Саме це наголошується у п.2. Recommendation CM/Rec(2023)2 of the EC Committee of Ministers to member States on rights, services and support for victims of crime 15 March 2023 *«Злочин є протиправним діянням проти суспільства і порушенням індивідуальних прав потерпілих. Держави повинні, таким чином, забезпечувати ефективне визнання та повагу до прав потерпілих щодо їхніх прав людини; вони повинні, зокрема, поважати свободу, безпеку, власність, гідність, приватну та сімейного життя потерпілих та визнавати негативні наслідки злочину для потерпілих»*. Враховується навіть психологічна травма, приниження, дискредитація. Іноді буває, що й сама жертва частково вплинула на розвиток подій: тоді це теж враховується, але не для того, щоб зняти

відповідальність, а щоб зрозуміти ситуацію глибше (Туляков В. О. Поняття злочину в європейській динаміці змін. Кримінально-правова охорона безпеки людини, нації, світу: фундаментальність, трансдисциплінарність і ноонауковість убезпечення : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2024 р.). Харків : Право, 2024. С. 20-24.).

Жертва: це не лише людина, яка фізично постраждала. Це і ті, хто пережив психологічний тиск, і родичі, і навіть цілі громади, які стали жертвами масового насильства чи політичного терору. Для них держава має створювати спеціальні фонди, механізми репарацій, публічне визнання й меморіалізацію. Тобто віктим-орієнтований підхід розширює поняття жертви злочину, включаючи: первісну жертву - особу, що зазнала прямої шкоди від злочинного діяння; рикошетну жертву - особу, що зазнала непрямої шкоди через зв'язок із первісною жертвою; Колективну жертву - групи осіб, що постраждали від систематичного насильства або масових порушень прав. Особливого значення набуває визнання права на колективну сатисфакцію для жертв масових злочинів через державні фонди репарацій, публічне визнання та меморіалізацію.

Змінюються механізми відновлення прав жертви. Реституція — це не просто повернення вкраденого. Це комплекс дій: відновити права, допомогти знайти житло, дати доступ до лікування чи освіти, допомогти адаптуватися у суспільстві. Якщо винний не може - держава бере це на себе. Сатисфакція - не лише формальні вибачення, а й реальні дії: публічне визнання провини, участь у соціальних ініціативах, допомога жертві чи громаді. Компенсація це не тільки гроші. Це й оплата лікування, психологічна підтримка, відновлення трудового статусу, навіть надання житла. Головне: повернути людині той рівень життя, який був до злочину, або навіть кращий.

Реабілітація це довгий шлях. Медична допомога, психологічна терапія, соціальна адаптація, повернення до роботи, можливість здобути нову професію чи освіту. Держава зобов'язана створити систему підтримки, щоб жертва не залишалася наодинці зі своїми проблемами.

Покарання у такій системі це не лише позбавлення прав, це й обов'язок. Це комплекс заходів: публічне визнання провини, відшкодування шкоди, заборона контакту з жертвою, обов'язкова участь у програмах ресоціалізації, суспільно-корисна праця. І лише у крайніх випадках ізоляція. Суд має обов'язково враховувати думку жертви: що для неї важливо ізоляція злочинця чи відновлення справедливості іншим шляхом?

Суворість покарання визначається: глибиною страждання жертви; тривалістю впливу злочину; поведінкою винного після вчинення діяння; готовністю до відновлення стосунків або виправлення

шкоди. Ув'язнення застосовується лише як крайній засіб, коли інші способи не гарантують безпеки жертви чи громади .

Угоди про примирення це не просто формальність. Це спосіб відновити стосунки, дати шанс винному виправити ситуацію, а жертві отримати сатисфакцію. Звільнення від покарання можливе лише тоді, коли жертва відчуває, що її права відновлені, а ризик повторення злочину мінімальний (Tuliakov V. O. Victimization and Victim-Oriented Development of Ukrainian Doctrine of Criminal Law through European Union Dimensions *International Annals of Criminology*. Cambridge Publ. 2025. № 1-22. 22 p. doi:10.1017/cri.2024.22).

Навіть такі механізми, як амністія чи помилювання, тут залежать від того, чи відбулася справжня сатисфакція жертви. Якщо ні, жертва має право заперечити.

І нарешті, участь у процесі. Жертва має право бути почутою, пропонувати вид сатисфакції, брати участь у медіації, висловлювати свій вплив на всіх етапах провадження. Її права мають бути захищені, а конфіденційність гарантована (https://www.facebook.com/viacheslav.alex.14/posts/pfbid02RB4eMr9nrRBdZmXAei1qbCkXtBArGdZ1ECdT4qSUBnXxJD2FVdA1UxLve63eY7ogl?locale=ru_RU).

Таким чином, віктим-орієнтований підхід у кримінальному праві представляє парадигмальну зміну від каральної моделі до відновної. Переосмислення цілей кримінального права через призму потреб жертв є необхідною умовою підвищення ефективності системи правосуддя. Принципи віктим-орієнтованості мають стати основою для реформування кримінального законодавства України відповідно до європейських стандартів (Туляков В. О. Доля неофіта. Шляхи євроінтеграції для кримінальної юстиції України *Європеїзація кримінального права України* : матеріали міжнар. наук. конф. (19 груд. 2024 р.) – Харків : Право, 2024. – С. 21-29. Режим доступу: <https://hdl.handle.net/11300/29125>).

Механізми реституції, сатисфакції та реабілітації потребують законодавчого закріплення та створення відповідної інфраструктури. Система покарань, їх призначення має бути переорієнтована з каральної функції на відновну, з урахуванням думки жертви. Процесуальні гарантії участі жертв у кримінальному провадженні потребують суттєвого розширення. Але реалізація віктим-орієнтованого підходу потребує не лише законодавчих змін, а й культурної трансформації системи правосуддя від карального інструменту держави до механізму зцілення та відновлення для тих, хто найбільше потребує захисту.

Перспективи подальших досліджень включають розробку конкретних механізмів імплементації віктим-орієнтованих принципів у чинне кримінальне законодавство України, фокус на захисті прав людини в контексті аксіологічного підходу (Tuliakov V. O., Savinova N. A. Colonizing criminal law: towards new architecture of criminal code *Вісник Асоціації кримінального права України* : електрон. наук. вид. Харків, 2024. – Вип. 2(22). – С 53-74. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.22.313732>) та створення системи оцінки ефективності відновного правосуддя.

Отже, надамо декілька ідей з цього приводу

КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС ДЛЯ ПОТЕРПІЛИХ

ПРЕАМБУЛА

Цей Кодекс прийнято на основі міжнародних стандартів захисту прав жертв злочинів, зокрема:

- Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою (ООН, 1985);
- Конвенції про неприпустимість строків давності до воєнних злочинів та злочинів проти людства (ООН, 1968);
- Рекомендацій КМ Ради Європи щодо прав потерпілих («»)№);
- Європейської стратегії з прав потерпілих (2020–2025);

Кодекс визнає невід'ємне право жертв на справедливість, компенсацію, сатисфакцію, реабілітацію, участь у процесі правосуддя та захист від вторинної віктимізації.

Держава зобов'язана забезпечити механізми індивідуальної та колективної відповідальності, що виводять жертву з периферії кримінального процесу.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Стаття 1. Закон

Цей Кодекс встановлює підстави, принципи, види та порядок кримінальної відповідальності, виходячи з пріоритету захисту прав і потреб потерпілих.

Основні цілі:

- встановлення справедливості;
- реституція шкоди;
- реабілітація жертви;
- забезпечення участі жертви у кримінально-правових відносинах;
- покарання винного пропорційно до страждання, завданого конкретній особі.

Положення тлумачаться відповідно до європейських стандартів, включно з правом жертви бути почутою, інформованою і захищеною незалежно від процесуального статусу.

Широке тлумачення: Кодекс має на меті зробити кримінальну відповідальність не лише каральною процедурою, але й інструментом відновлення гідності, права на безпеку та психологічного оздоровлення жертви. Норми повинні застосовуватися таким чином, щоб жертва почувалася суб'єктом процесу, а не лише свідком чи пасивним учасником.

Стаття 2. Принципи

- **Справедливість і пропорційність** — відповідальність визначається шкалою шкоди, завданої жертві.
- **Віктим-орієнтованість** — жертва є центральною фігурою процесу.
- **Значущість для жертви** — суспільна шкода враховується лише в частині, що посилює шкоду жертві.
- **Недискримінація** — рівні права для всіх потерпілих незалежно від статі, віку, раси, мови, національності, громадянства, соціального статусу, сексуальної орієнтації, інвалідності чи юридичного статусу.
- **Індивідуальна оцінка потреб** — держава зобов'язана забезпечити індивідуальну оцінку для належної підтримки.
- **Пріоритетність вразливих категорій** — особлива увага приділяється жінкам, дітям, особам похилого віку та особам з інвалідністю.

Широке тлумачення: Принципи встановлюють не лише формальні засади, а й юридичні обов'язки держави, які повинні реалізовуватися на кожному етапі кримінального процесу. Вони мають переважати над абстрактними інтересами суспільства або держави, особливо якщо дії вчинені у контексті владних, соціальних, родинних або економічних відносин.

Стаття 3. Підстави кримінальної відповідальності

Підставою є склад правопорушення, як небезпечного діяння, що завдало фізичної, психологічної, майнової чи соціальної шкоди конкретній особі.

Злочином визнається протиправний акт, вчинений з байдужістю до страждання жертви або всупереч її волі.

Замах карається.

Контекст відповідальності включає:

- наявність жертви (первісної чи рикошетної);
- небезпечну дію (або бездіяльність);
- вину;
- шкоду та її наслідки.

Вина жертви може бути врахована як підстава для часткового або повного звільнення особи від відповідальності, якщо її дії були провокативними, ризикованими або протиправними.

Захист, самооборона або оборона інших осіб, що спричинили шкоду жертві, можуть бути підставою для звільнення від відповідальності лише за умови суворої відповідності принципу необхідності.

Широке тлумачення: Кримінальна відповідальність виникає не лише у разі очевидного фізичного чи матеріального шкодування, а й тоді, коли дія або бездіяльність винного спричинила психологічну травму, дискредитацію, системне приниження або порушення автономії особи. Вина жертви розглядається лише в рамках обґрунтованої взаємодії, де її дії прямо вплинули на характер чи тривалість злочину.

Стаття 4. Склад злочину

- **Суб'єкт злочину** — фізична або юридична особа, що вчинила діяння з байдужістю до страждань жертви або свідомим ігноруванням її прав.
- **Співучасники** — особи, які бездіяли, маючи можливість запобігти шкоді, або приховували злочин.

- **Об'єкт злочину** — індивідуальна жертва (первісна або рикошетна) або колективна жертва (громада, соціальна група).
- **Об'єктивна сторона** — небезпечні діяння або бездіяльність, що призвели до втрати контролю жертви над тілом, життям, свободою, майном або честю, а також психічного травмування і соціальної дискредитації.
- **Суб'єктивна сторона** — прямий намір, необережність або байдужість до очевидних наслідків для жертви.

Широке тлумачення: Склад злочину включає не лише формальне порушення норми, а й аналіз того, як саме злочин впливав на жертву. Ураховуються фактори влади, повторюваність дій, психологічна залежність, соціальна ізоляція, емоційне та економічне контролювання.

Стаття 5. Жертва

Жертвою визнається будь-яка особа, яка індивідуально або колективно зазнала страждання внаслідок діяння іншої особи, незалежно від кримінального статусу цього діяння.

Розрізняються:

- первісна жертва (яка зазнала прямої шкоди);
- рикошетна жертва (яка зазнала непрямої шкоди через зв'язок із первісною жертвою).

Особи, які стали жертвами насильства, примусової депортації, катувань або рабства, мають право на колективну сатисфакцію через державні або міжнародні фонди, механізми репарацій, публічне визнання та меморіалізацію.

Широке тлумачення: Жертвою є не просто фізична особа, а й групи, які постраждали від систематичного насильства, масового порушення прав, політичного терору, дискримінації або інституційної негідності. Право на захист і відновлення поширюється не лише на тих, хто зазнав фізичної шкоди, а й на тих, хто постраждав психологічно, емоційно, соціально або економічно.

Стаття 6. Реституція

Реституція — це відновлення стану, який існував до вчинення злочину, шляхом повернення майна, відновлення прав або усунення наслідків злочину.

Винний зобов'язаний відшкодувати жертві матеріальні збитки та моральну шкоду, а також сприяти відновленню її соціального статусу.

Реституція може здійснюватися як добровільно, так і за рішенням суду чи іншого уповноваженого органу.

Суд зобов'язаний враховувати індивідуальні потреби потерпілого при визначенні форм і розміру реституції.

Широке тлумачення: Реституція — це не просто повернення майна, а комплекс заходів, спрямованих на відновлення цілісності особи, включаючи доступ до житла, медичної допомоги, освіти, працевлаштування, соціальної адаптації. Якщо винний неспроможний виконати реституцію, держава зобов'язана виконати її через спеціальні фонди підтримки.

Стаття 7. Сатисфакція

Сатисфакція — це комплекс дій, спрямованих на відновлення гідності, честі, репутації та психологічного стану жертви.

Винний може бути зобов'язаний виконати публічні заходи, такі як вибачення перед потерпілим, участь у соціально значущих програмах або виконання індивідуальних умов, узгоджених із потерпілим.

Сатисфакція не замінює реституцію, але доповнює її, забезпечуючи психологічну підтримку та відновлення соціальних зв'язків.

Широке тлумачення: Сатисфакція — це не лише формальне вибачення, а й активні дії, які відновлюють гідність жертви, включаючи:

- публічне визнання провини;
- участь в ініціативах, спрямованих на запобігання подібних злочинів;
- виконання послуг на користь жертви чи громади;
- внесення змін до внутрішньої політики установ, де було вчинене діяння.

Стаття 8. Компенсація

Компенсація — це відшкодування матеріальної та/або моральної шкоди, завданої злочином, що забезпечується в рамках кримінального провадження або у цивільному порядку на підставі ст. 1177 Цивільного кодексу України.

Обов'язок компенсації включає:

- відшкодування витрат на лікування, реабілітацію, психологічну допомогу;
- втрату доходу;
- відшкодування моральної шкоди;
- компенсацію втрати працездатності або родинних зв'язків.

Компенсація може бути:

- добровільною;
- укладеною в рамках угоди;
- встановленою судом.

Широке тлумачення: Компенсація не обмежується лише грошовими виплатами — вона може включати безоплатну медичну, освітню чи правову допомогу, оплату курсів, відновлення трудового стану, надання житла тощо. Мета — забезпечити жертві рівень життя, який існував до злочину, або кращий.

Стаття 9. Реабілітація

Реабілітація — це комплекс заходів, спрямованих на відновлення фізичного, психологічного, соціального та професійного стану жертви.

Обов'язкові напрями реабілітації:

- медична допомога;
- психологічна терапія;
- соціальна адаптація;
- трудова реінтеграція;
- доступ до освіти, житла, правової підтримки.

Держава зобов'язана забезпечити доступ до системи реабілітації, включаючи державні фонди підтримки жертв.

Широке тлумачення: Реабілітація — це довгостроковий процес, що може тривати роками. Він включає не лише лікування, а й створення нових життєвих умов, у яких жертва зможе відновити себе як особистість. Держава несе відповідальність за те, щоб система реабілітації була доступною, ефективною та індивідуалізованою.

Стаття 10. Покарання та види кримінально-правових заходів

Покарання у цьому Кодексі — це кримінально-правовий захід державного примусу, що застосовується до винної особи з метою:

- карання за завдання шкоди;
- відновлення прав жертви;
- компенсації шкоди;
- реабілітації винного;
- захисту жертви та суспільства.

Види кримінально-правових заходів:

1. **Публічне визнання провини** — офіційне засудження діяння винного з метою відновлення довіри потерпілого та суспільства, включаючи публічне визнання провини в медіа або перед жертвою.

2. **Відшкодування шкоди** — матеріальне, моральне або соціальне відшкодування, включаючи компенсаційні виплати, послуги або інші форми підтримки. Може бути:

- фінансовим
- майновим
- соціальним
- медичним
- освітнім
- трудовим

3. **Заборона на контакт із жертвою** — тимчасове або постійне обмеження можливості спілкування з потерпілим або наближення до нього.

4. **Обов'язкова участь у програмах ресоціалізації** — психологічна, соціальна, медична допомога, спрямована на виправлення поведінки винного, включаючи:

- антиагресивні програми
- антисексистські програми

- антирасистські програми

5. **Компенсаційна праця** — виконання робіт на користь потерпілого, громади або соціальних установ.

6. **Обмеження свободи без ізоляції** — домашній арешт, громадські роботи, електронний моніторинг.

7. **Ув'язнення** — застосовується лише у разі загрози нової шкоди потерпілому чи громаді та за відсутності ефективних альтернатив.

8. **Публічне покарання без тюремного ув'язнення** — застосовується, якщо жертва не наполягає на ізоляції.

9. **Виконання індивідуальних умов сатисфакції**, визначених разом із жертвою:

- листи вибачення
- особисті вибачення
- суспільно-корисні дії

Широке тлумачення: Покарання — це не лише відбирання свободи чи примусове виконання обов'язків, а й комплекс заходів, спрямованих на відновлення життя жертви. Ув'язнення застосовується лише як крайній засіб, якщо інші методи не забезпечують безпеку жертви.

Стаття 11. Особливості призначення покарання

Суд зобов'язаний враховувати думку жертви при визначенні виду, міри та способу покарання.

Суворість покарання визначається:

- глибиною страждання жертви;
- тривалістю впливу злочину;
- ступенем провини;
- поведінкою винного після вчинення діяння;
- відкритістю до відновлення стосунків або виправлення шкоди.

Примусові заходи (ув'язнення, контроль) застосовуються як крайній захід — лише у випадках, коли інші способи не гарантують безпеки жертви чи громади.

Широке тлумачення: Покарання має бути пропорційним до реальної шкоди, а не до формальної класифікації злочину. Думка жертви є ключовим елементом при винесенні вироку, особливо якщо вона відмовляється від ув'язнення, але вимагає сатисфакції.

Стаття 12. Угоди з потерпілими

У кримінальному провадженні можуть укладатися:

- угода про примирення між потерпілим і підозрюваним/обвинуваченим;
- угода про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним/обвинуваченим.

Угода про примирення передбачає відшкодування шкоди, усунення наслідків злочину, а також узгодження покарання або звільнення від його відбування з випробуванням.

Угода має містити розмір відшкодування шкоди, строки її виконання та інші умови, зокрема щодо покарання.

Угода обмежує право сторін оскаржувати вирок і права потерпілого вимагати подальшого притягнення до відповідальності.

Широке тлумачення: Угоди — це не лише процесуальні документи, а й механізми відновлення стосунків, реабілітації винного та усунення наслідків злочину. Вони можуть бути засобом досягнення сатисфакції, особливо у випадках психологічного чи домашнього насильства.

Стаття 13. Звільнення від покарання

Звільнення можливе за умови укладення угоди про примирення, повного відшкодування шкоди або інших передбачених законом підстав.

Звільнення від покарання допускається лише за згодою потерпілої сторони та після позитивного висновку Фонду підтримки жертв про відновлення їхніх прав і стану.

Не застосовується до тяжких злочинів, злочинів проти життя, здоров'я, сексуальної недоторканності, а також у випадках систематичного насильства.

Широке тлумачення: Звільнення від покарання має відбуватися лише тоді, коли жертва відчуває, що її права відновлені, а ризики повторення злочину виключені. Звільнення відбувається не автоматично, а через індивідуальну оцінку потреб і стану жертви.

Стаття 14. Амністія, помилування, зняття судимості

Амністія та помилування можуть застосовуватися лише у разі фактичного виконання умов сатисфакції, компенсації та реабілітації жертви.

Зняття судимості може бути скасоване або прискорене лише у разі:

- виконання умов угоди;
- відсутності повторних порушень;
- отримання позитивної оцінки від жертви.

Усі три механізми можуть бути заперечені жертвою, якщо існують обґрунтовані побоювання повторної шкоди чи травматизації.

Широке тлумачення: Амністія, помилування чи зняття судимості — це не автоматичні процедури, а результат аналізу того, чи відбулася справжня сатисфакція жертви. Якщо жертва не відчуває, що її права відновлені, ці режими не застосовуються.

Стаття 15. Участь у процесі

Жертва має право на активну участь у кримінальному процесі з моменту повідомлення про злочин і до повного виконання вироку.

Форми участі:

- надання показань у комфортній і безпечній формі;
- подання заяв, клопотань, скарг;
- пропозиції щодо виду сатисфакції та компенсації;
- участь у медіації або примиренні;
- висловлення впливу злочину (victim impact statement) на всіх стадіях переслідування, виконання та звільнення.

Широке тлумачення: Участь жертви — це не формальність, а право, яке має бути гарантоване на всіх етапах провадження, з урахуванням її вразливості, психологічного стану та потреби у конфіденційності.

Стаття 16. Захист і конфіденційність

Процесуальні права жертви забезпечуються з урахуванням її вразливості.

Допускається непублічний характер слідчих дій, якщо:

- є загроза життю або здоров'ю;
- є прямий запит жертви про непублічність;
- існує ризик вторинної віктимізації або травматизації.

Органи правосуддя зобов'язані:

- інформувати жертву про всі процесуальні кроки;
- запрошувати її до участі у важливих рішеннях;
- враховувати її думку при визначенні покарання;
- забезпечити конфіденційність і безпеку.

Широке тлумачення: Жертва має право на захист, навіть якщо вона не є стороною процесу. Це включає технічне пристосування, переклад, психологічний супровід, відсутність питань, що травмують, та виключення з судового залу, якщо це викликає тривогу чи травмування.

Стаття 17. Кримінально-правові договори

Кримінально-правовий договір — це угода між обвинуваченим (підозрюваним) та потерпілим або іншим суб'єктом кримінального провадження, укладена з метою врегулювання наслідків кримінального правопорушення.

Види договорів:

- угода про примирення;
- угода про визнання винуватості;
- угода про дострокове звільнення з випробуванням;
- угода про виконання індивідуальних умов задоволення.

Кримінально-правові договори мають бути узгоджені з жертвою, оформлюватися у письмовій формі та виконуватися у встановлені строки.

Широке тлумачення: Кримінально-правові договори — це не лише процесуальні засоби, а й механізми відновлення стосунків, відшкодування шкоди та запобігання повторенням злочинів. Вони мають бути прозорими, індивідуалізованими та підтвердженими жертвою.

Стаття 18. Механізми участі жертви

Жертва має право:

- на ініціювання кримінального провадження;
- на подання заяв, клопотань, скарг;
- на участь у медіації, примиренні;
- на внесення victim impact statement;
- на отримання інформації про хід розгляду;
- на висловлення позиції щодо виду покарання та умов виконання.

Відмова жертви від участі не є підставою для припинення провадження, окрім випадків, передбачених угодою про примирення.

Широке тлумачення: Жертва — це суб'єкт процесу, а не об'єкт. Її права на ініціювання, участь, висловлення позиції та відстеження виконання умов мають бути закріплені на всіх етапах кримінального процесу.

РОЗДІЛ II. СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА

Стаття 19. Загальні засади спеціальної частини

Злочин у цьому Кодексі — це не абстрактне порушення закону, а конкретне втручання в життя, гідність, цілісність або безпеку жертви.

Класифікація злочинів здійснюється не за формальним об'єктом посягання (держава, громадський порядок), а за характером і глибиною шкоди, завданої жертві.

Спеціальні режими передбачають:

- урахування уразливості жертви;
- використання віктимологічної експертизи;
- забезпечення безоплатної підтримки;
- виключення повторної травматизації в процесі правосуддя.

Широке тлумачення: Спеціальна частина будується не тільки на формальних ознаках злочину, а на аналізі реального впливу діяння на життя конкретної особи. Тому кожен злочин

кваліфікується через призму травми, уразливості, систематичності дій та їхнього впливу на життя жертви. Аналогія закону не допускається.

Стаття 20. Класифікація злочинів

Злочини поділяються на:

- проти особи;
- проти гідності;
- проти власності;
- проти соціальної безпеки;
- проти держави;
- проти міжнародної спільноти.

Злочини без жертви не переслідуються, окрім випадків, що загрожують безпеці громади.

Широке тлумачення: Класифікація кримінальних правопорушень ґрунтується не на абстрактному порушенні закону, а на реальній шкоді, завданій конкретній особі (суспільству, державі). Якщо немає впливу на життя та здоров'я, невід'ємні права і свободи людини, діяння не вважається злочином.

Стаття 21. Конкретні склади злочинів

§ 1. Проти особи

- **Вбивство**
- **Застосування насильства** — будь-яке фізичне втручання, що завдало болю, травми, порушення здоров'я.
 - **Умисне завдання тілесних ушкоджень** — дії, вчинені свідомо, з метою завдання шкоди здоров'ю.
 - **Систематичне насильство** — повторні дії, що викликані домінуванням, контролем або відособленням жертви.
 - **Сексуальне насильство та зґвалтування** — дії сексуального характеру, вчинені без реальної згоди чи з використанням уразливого стану.
 - **Катування** — систематичне застосування болю, страху, приниження з метою контролю чи політичного тиску.

§ 2. Проти гідності

- **Психологічне насильство** — систематичне приниження, терор, загрози, що порушують психічне здоров'я.
- **Словесне дискримінаційне насильство** — образи, заклики до ненависті, приниження на основі ознак особи.
- **Шахрайство та маніпулювання** — використання довіри особи з метою завдання шкоди її психічному стану чи соціальному становищу.

§ 3. Проти соціальної безпеки

- **Примусова ізоляція** — обмеження доступу особи до соціальних контактів, інформації, допомоги.
- **Перешкоджання доступу до правосуддя** — дії, що унеможливають або ускладнюють звернення особи до правоохоронних органів, отримання правової допомоги або участь у судовому процесі.
- **Економічне насильство** — контроль над фінансовими ресурсами жертви, перешкоджання працевлаштуванню, позбавлення засобів до існування з метою встановлення залежності.
- **Соціальна ізоляція** — систематичні дії, спрямовані на відокремлення особи від сім'ї, друзів, громади або соціальних інституцій.

§ 4. Проти власності

- **Крадіжка з урахуванням уразливості жертви** — заволодіння майном особи, яка перебуває у вразливому стані (похилий вік, інвалідність, хвороба).
- **Шахрайство з використанням довіри** — введення в оману особи з використанням родинних, дружніх або професійних стосунків.
- **Знищення майна з метою завдання психологічної шкоди** — умисне пошкодження речей, що мають особливе значення для жертви.

§ 5. Проти держави та міжнародної спільноти

- **Воєнні злочини** — дії, вчинені під час збройного конфлікту проти цивільного населення або військовополонених.

- **Злочини проти людяності** — систематичні або масові напади на цивільне населення.
- **Геноцид** — дії, вчинені з наміром знищити національну, етнічну, расову або релігійну групу.

Широке тлумачення: Кожен склад злочину має розглядатися через призму реального впливу на життя жертви. Формальна кваліфікація поступається місцем аналізу того, як діяння вплинуло на фізичний, психологічний, соціальний та економічний стан потерпілого.

Стаття 22. Особливості притягнення до відповідальності за злочини проти вразливих категорій

Злочини проти дітей, осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, вагітних жінок та інших вразливих категорій розглядаються з урахуванням:

- підвищеної уразливості жертви;
- тривалих наслідків для психічного та соціального розвитку;
- необхідності спеціалізованої реабілітації;
- потреби у довгостроковому захисті.

Покарання за такі злочини включає обов'язкову участь винного у програмах ресоціалізації та довгострокове спостереження.

Стаття 23. Колективні злочини та масова віктимізація

У випадках масових злочинів (геноцид, злочини проти людяності, терор) жертвами визнаються не лише особи, які зазнали прямої шкоди, а й:

- члени сімей загиблих або постраждалих;
- громади, які зазнали культурного, релігійного або соціального руйнування;
- майбутні покоління, які успадкували травму.

Держава зобов'язана створити механізми колективної сатисфакції, включаючи:

- національні фонди компенсацій;
- меморіальні комплекси;
- освітні програми про недопущення повторення;
- інституційні реформи.

Стаття 24. Примирення та відновне правосуддя

Процедури примирення можуть застосовуватися на будь-якій стадії кримінального провадження за ініціативою жертви або за її згодою.

Принципи відновного правосуддя:

- добровільність участі всіх сторін;
- рівність у діалозі;
- фокус на потребах жертви;
- відповідальність винного;
- залучення громади до процесу зцілення.

Угоди про примирення можуть передбачати:

- публічне визнання провини;
- символічні акти відшкодування;
- участь у громадських ініціативах;
- довгострокові зобов'язання щодо зміни поведінки.

Стаття 25. Моніторинг та оцінка ефективності

Ефективність застосування цього Кодексу оцінюється через:

- рівень задоволеності жертв процесом правосуддя;
- ступінь відновлення прав та стану потерпілих;
- зменшення рівня повторної віктимізації;
- рівень рецидиву злочинів.

Держава зобов'язана проводити регулярні опитування жертв та їхніх представників для вдосконалення механізмів захисту.

РОЗДІЛ III. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 26. Набрання чинності

Цей Кодекс набирає чинності з дня його опублікування та застосовується до всіх кримінальних проваджень, розпочатих після цієї дати.

Провадження, розпочаті до набрання чинності цього Кодексу, можуть здійснюватися за його принципами за заявою жертви.

Стаття 27. Перехідні положення

Особи, засуджені до набрання чинності цього Кодексу, мають право звернутися з клопотанням про перегляд покарання відповідно до принципів віктим-орієнтованого правосуддя.

Жерти злочинів, вчинених до набрання чинності цього Кодексу, мають право на отримання компенсації, реабілітації та сатисфакції через спеціально створені державні фонди.

Стаття 28. Міжнародне співробітництво

Цей Кодекс застосовується у взаємодії з міжнародними механізмами захисту прав жертв, включаючи:

- Міжнародний кримінальний суд;
- Європейський суд з прав людини;
- міжнародні фонди компенсацій жертвам;
- програми технічної допомоги у сфері правосуддя.

ЕПІЛОГ

Цей Кодекс є спробою переосмислити кримінальне право як інструмент справедливості для тих, хто постраждав від злочинів. Він ставить жертву в центр системи правосуддя, визнаючи її право на відновлення, гідність та участь у процесі зцілення.

Справжня мета кримінального права — не лише покарання винного, а й відновлення порушеної справедливості, повернення жертві контролю над власним життям та створення умов для того, щоб подібні злочини не повторювалися.

Цей Кодекс не є викликом традиційним підходам, що розглядають злочин лише як порушення абстрактного закону. Натомість він пропонує бачення злочину як завдання конкретної шкоди конкретній людині, що вимагає конкретного відновлення.

Реалізація принципів цього Кодексу потребує не лише законодавчих змін, а й культурної трансформації системи правосуддя — від карального інструменту держави до механізму зцілення та відновлення для тих, хто найбільше потребує захисту.

Таке альтернативне бачення кримінального права це не лише про закони. Це про людяність, співчуття, про те, щоб повернути довіру до правосуддя. Щоб кожен, хто пережив злочин, знав: його біль не залишиться непоміченим, а справедливість - це не просто слово, а дія, яка повертає надію .